

RAZKRIŽJE

(Iz kronologije boja za slovenski jezik v cerkvi)

^APojasnilo. Vprašanje priznanja slovenskega jezika v cerkvi v Razkrižju (z nekaj okoliškimi vasi), medmurskem kraju, kjer se prebivalstvo čuti Slovence. Ker pa župnija spada pod pristojnost zagrebške nadškofije, ki v njej določa režim, poteka v cerkvi že več desetletij načrtno raznarodovanje v korist sosednje Hrvaške. Utemeljitev, kihije občasno slišati, so znane iz danes najbolj upoštevanih priročnikov sociolingvistike in dejansko pomenijo pritisk na prebivalce, naj zamenjajo svojo narodnostno identiteto. Ponavljanje, da se prebivalstvo po jeziku ne razlikuje, da govorijo *ljudje* na tej in oni strani danes državne meje isti jezik, da potemtakem ni jasno, h kateri narodni skupnosti spadajo in daje to potemtakem tudi popolnoma vseeno, ni nič drugega kot stalna oblika enostranskega pritiska na tiste, ki se čutijo Slovence; vsaj nepoučeni, neizobraženi naj bi pritiskom zlahka podlegli. Kronologija dogodkov v desetletjih boja za slovenski jezik v Razkrižju zgovorno kaže, da ni šlo za vero, ampak za institucionalno oblast zjasnim namenom identitetne spremembe, se pravi načrtovane narodnostne asimilacije. Med tiste, ki posebej zanimajo slovenistično sociolingvistiko, nedvomno spadata zapoved rabe knjižne štokavščine v tridesetih letih in vodenje cerkvenih knjig v (srbo)hrvaščini, kar je zajelo tudi hrvatenje slovenskih osebnih imen z namenom, prikazati "hrvaškost" kraja. To ravnanje se kljub temu, da gre za bližnji in soroden jezik (štokavščina je tuja tako Slovencem kakor sosednjim kajkavcem!), v ničemer ne razlikuje od ravnanja, ki so ga Italijani že po letu 1920, posebej pa nekaj let kasneje izvajali ob pomoči doktrine "obmejnega fašizma" z namenom, da z asimilacijo Slovencev utrdijo meje kot izhodišče nadaljnje narodnostne ekspanzije, posebej še, ker so menili da so 1. 1920 priključena slovenska ozemlja *geografsko in historično sestavina italijanskega narodnega ozemlja*, ki pa muje treba vrniti italijanski značaj. (Prim. več o tem Pogorelec v: XXXI. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. 1985. Str. 5-16.) — Razkriška zgodba kaže, da se bo spričo volje večine vernikov razpletla tako, kot bi se lahko že takoj po letu 1936, če pristojne cerkvene oblasti ne bi mislile drugače. Vsekakor paje iz nje ves čas razvidno, kako velik pomen za identiteto prebivalstva ima jezik, pri čemer že dolgo ni dovolj zgolj narečje. Družbene institucije, ki opravljajo povezovanje skupnosti, so od nekaj izražene v nadnarečnem (knjižnem) jeziku; pot v asimilacijo je zelo pogosto vodila prav z odvzemom ali z odrekanjem pravice do lastnega knjižnega jezika, kar naj bi v posamezniku omajalo vrednostna razmerja do lastnega jezika in povečalo spoštovanje do tujega izrazila. V Razkrižju je prišlo v najnovejšem času do spopadanja jezikov dveh institucij, države in Cerkve; izid tega spopadanja je bil v okolju, o katerem je govor, različen, v Štrigovi v korist hrvaškega, v Razkrižju v korist slovenskega.

Prikaz kronologije je povzet po nekaterih dosedanjih obravnavah te problematike v publicistiki, največ po članku Emila Janžekoviča, *Prizadevanja za ustanovitev župnije v Razkrižju*. (Znamenje 1978, št. 1,41-60; šifra navedkov ej), ob tem pa še po člankih Igorja Mekine, *Razkrižani* (Mladina, št. 34/1. september 1992,30-32; šifra im) in nepodpisanega: *Križ čez Razkrižje?* (Slovenske novice, torek 6. oktobra/vinotoka 1992; šifra sn). Podatki so dopolnjeni s podatki in komentarji v kasnejšem pisanju. Zgodovinski podatki so nepopolni, tudi letnice niso preverjene; namenomajih navajamo tako, kakor so bile sporočene.

Političnoupravni položaj

Do razpada Avstro-Ogrske 1. 1918: Razkrižje deli usodo s Štrigovo. Kot Prekmurje spada tudi Medmurje neposredno pod ogrsko krono, le kratek časje v sklopu Ogrske kot del hrvaške banovine (ej + drugi viri)

Do leta 1924: Pod hrvaško upravo, (ej) [Podatek pri (im): do leta 1922]

1924: Ob razdelitvi na "oblastnejedinice" pripade Medmurje mariborski oblasti (ej). [Podatek pri (im): leta 1922]

1924: Razdelitev na banovine. Vsa občina Štrigova spada pod Savsko banovino, (ej) [Podatek pri (im): leta 1929]

1931: Na izrazito željo krajanov priključijo vso občino Dravski banovini; cerkveno ostanejo pod pristojnostjo zagrebške nadškofije. (ej)

1937: Obsežna občina Štrigova se razdeli: na Štrigovo, kjer prevladuje hrvaški živelj, in na Razkrižje in sosednje vasi, kjer živijo Slovenci, (ej) Ni podatka, ali je hrvaški del tudi politično pridružen Savski banovini.

1941-45: V Razkrižju so madžarski okupatorji, cerkvena oblastje v Zagrebu (sn) — "Po madžarski okupaciji in osvoboditvi občina ostane del Slovenije." (im)

1945: Razkrižje pripade Sloveniji, (im) Taka rešitev uprave ni utemeljena le z narodnostjo prebivalcev, ampak tudi z bližino središča, saj so kraji bližje Ljutomeru (5-15 km) kakor Čakovcu (12-24 km).

Okt. 1945: Takoj po vojni se odpre vprašanje občine Štrigova. [Podatki v (im) Z napakami; popravki po Atlasu Slovenije.] Zato je bila oktobra 1945 formirana posebna komisija iz predstavnikov občinskih narodnih odborov Slovenije in Hrvaške, ki je določila, da *Razkrižje z zaselki Veščica, Šafarsko, Gibina, vas Robade z zaselki Špornec, Presika, M. Leskovac kot tudi Sv. Urban z vasjo Leskovac* pripadejo Sloveniji, drugi del občine pa Hrvaški.

Apr. 1946: (im) Hrvaške oblasti so s pomočjo hrvaške policije prevzele kontrolo nad vsem območjem. Slovensko policijo je zamenjala hrvaška, pregnali so slovenske učitelje in odstranili slovenske napise (zlasti po šolah) ter jih nadomestili s hrvaškimi. Slovenska stranje protestirala s tem, daje ukinila svojo zadrugo in zadržala blago. Po ostrih protestih iz Mariboraje bila nato ustanovljena nova mešana komisija.

1946: Navedena komisija, v kateri sta bila slovenski minister za notranje zadeve Ivan Maček-Matija in hrvaški notranji minister Krajačič, je v Ljutomeru brez terenskega ogleda sklenila, da področje Štrigove pripade Hrvaški (im). To je povzročilo nemire. Pripovedujejo, da so jezni prebivalci hrvaške učitelje naložili na vozove in jih odpeljali na Hrvaško. Zaradi številnih aretacij slovenskih funkcionarjev so se prebivalci Razkrižja pritožili zvezni kontrolni komisiji. Imenovali so novo komisijo za ureditev meje.

1946/47- Nova zvezna komisija, v kateri so bili kot član Lepa Perovič, Pavle Gregorič kot predsednik republiške kontrolne komisije Hrvaške in Vida Tomšič, predsednica kontrolne komisije Slovenije, je položaj raziskala na terenu. Po ugotovitvah te komisije je Razkrižje z okoliškimi vasi in zaselki pripadlo Sloveniji, Štrigova Hrvaški. Pokazala se je potreba po zveznem zakonu o meji, vendar nazadnje ni bilo nič natančno sklenjenega, (im) — Gospodarsko so ostali tudi prebivalci Štrigove v veliki meri povezani s Slovenijo, saj so se tja vozili na delo.

Opomba: (im) posebej navaja hrvaško hujskanje slovenskega prebivalstva, saj so se Hrvati pritoževali da je prišlo v vsem obmejnem pasu s slovenskimi državnimi institucijami do "slovenizacije" prebivalstva. Dejansko paje šlo za kroatizacijo, ki se je nemara vsaj v Stngovi ze pred drugo vojno deloma posrečila. (O tem spomini priče J. Golenka v članku *Bo treba cerkev se enkrat blagosloviti?*, Nedeljski dnevnik, 13. decembra 1992, str. 6.)

Cerkvenoupravni položaj

Do 1777: Medmurje (injužno Prekmurje) spada v cerkveno pristojnost Zagreba; Štrigova spada med starejše župnije v Medmurju. (ej)

1777: Medmurje pripade skupaj z drugimi južnimi kraji Prekmurja na novo ustanovljeni škofiji v Szombathelyju; tako ostane do leta 1918, ko ponovno pade pod zagrebško cerkveno upravo.

10. 7. 1918: Razkrižani pošljejo pisno prošnjo za dodelitev statusa župnije dotedanji podružnici; štrigovski župnik se temu upre in zmaga, (sn)

do 1928: Za podružnico Razkrižje ni mogoče najti duhovnika.(ej) — Opomba: razlogi so bili ne nazadnje materialne narave.

(1922): Zagrebški nadškof dr. Bauer ponudi podružnico zagrebškim frančiškanom, toda ti hočejo samostojno župnijo, največ zaradi prihodkov, (ej)

1928: Cerkev v Razkrižju, podružnico župnije v Štrigovi, prevzamejo slovenski salezijanci iz Veržej. Osem let sta dva meniha delovala na zadovoljstvo vseh faranov, tako Slovencev, kakor onih hrvaške narodnosti. 2.12.1936 sta nepričakovano odšla, domnevno na migljaj iz Zagreba, češ da so kraj preveč slovenili. (ej)

3.12.1936. Dan po odhodu salezijancev so podružnico prevzeli zagrebški frančiškani. Tega dne je p. Ladislav med pridigo povedal: *"Željaje nadbiskupa koadjutora g. dr. Stepinca, da se vrši u ovoj crkvi sve u hrvatskom jeziku."* (ej) Opomba: Iz Poročila lavantinskemu škofu o bojih za slovenske duhovnike (ej — str. 45 d.) je razvidno, da sta že salezijanca poskusila pridigati hrvaško, pa so ljudje izjavili, dajih v zadostni meri ne razumejo. (Ta trditev je razumljiva glede na to, daje bil v cerkvi zapovedan štokavski knjižni jezik, ki je bil težje razumljiv celo za sosednje hrvaške kajkavce.) Za razumevanje razkriškega vprašanja je zgovoren tudi tale odstavek omenjenega Poročila: *Ker smo Slovenci in hočemo taki tudi ostati so nam že navedene besede p. Ladislava bile kažipot, kaj moramo napraviti, da svoj materni slovenski jezik ohranimo. Zopet smo začeli z zbiranjem podpisov z zahtevo, da naj bo v cerkvi, pa tudi v šoli pri katehizaciji, slovenski jezik. Podpise smo podpirali samo pri poglavarjih družin in smo jih nabrali 212 kar znači ogromno večino vseh onih ki našo cerkev poseščajo.* (Pravopis kot na navedenem mestu.)

23. 4. 1937: Navedena prošnja je bila poslana v Zagreb nadškofu, (ej)

Opomba. V izjavi je še poudarjeno, daje bil *"glavni namen frančiškanov izruvati iz našega kraja slovenstvo ter odpraviti to "kranjsko petje"*, a ker je p. Ladislav naletel na odpor, je p. provincial frančiškanskega reda p. Troha le tega odpoklical in poslal drugega, še bolj izrazitega aktivista p. Juga iz Zagreba. To je ustvarilo dva tabora med prebivalci, vendar jih je bila večina še zmeraj za slovensko rešitev. Težave so se večale še, ker je že šlo tudi za prepletanje političnih in verskih tokov. Novemu duhovniku so bila namreč slovenska (kulturna in politična) društva *trn v peti*, zato je njihovim članom odrekal zakramente in jih oviral pri delu (ej — str. 48-49)

7. 2. 1938: P. Jug je odšel iz Razkrižja, cerkev je ostala brez duhovnika, (ej)

14. 2. 1938: Nova prošnja, tokrat naslovljena na lavantinskega škofa dr. Tomažiča, s poročilom o brezuspešnem boju in poteku razgovora z zagrebškim nadškofom dr. Stepincem, ki je pomenil za prosilce svojevrstno ponižanje. Mariborje svetoval vernikom potrpljenje in *"prijazno sondiranje vprašanja Razkrižja..."* (ej)

8. 3. 1938: Nadškof dr. Stepinac sprejme deputacijo dveh članov odbora za ureditev cerkvenih vprašanj. Za odnos do vernikov zgovorno govori tale odlomek iz Poročila o avdienci (ej: str. 51): *"Nadškof: Razkrižje! Meni je več dosta kad čujem Razkrižje. Tako se ne postupa sa duhovnim vlastima. Vi ste si sami krivi, imali ste tamo svoje redovnike i tražili ste župu več godine. A kad sam ja dao župu franjevcima i pisao u Rim na sv. stolicu, istu na političku oblast, tražio sam od Vaše banske uprave da načinimo potrebne pogodbe za izdržavanje svećenika i kadje bilo sve gotovo nije bilo po volji sadjednome selu sad drugome. Tako ste sve pokvarili. Sada ne dam ništa."* Zastopnika

krajanov sta nadškofu sicer dokazala, daje napačno informiran, toda izid razgovoraje pokazal, da cerkvena oblast čaka na izid volitev, ki so bile razpisane za 27. marec tega leta.

27. 3.1938: (ej — str. 52) Razkrižjeje malo prej postalo samostojna občina. Voliloje 466 volilcev od 656 (71,10 %). Lista JRZ je nastopala z geslom: *Smo Slovenci, hočemo svojo občino, župnijo in slovenske duhovnike* in dobila 335 (72 %) vseh oddanih glasov; lista JNS z mačkovci je vabila z geslom: *Smo Hrvati, nočemo svoje občine, ampak skupno s Strigovo, smo proti župniji, za skupno župnijo v Štrigovi* in dobila le 131 glasov (28 %). — Odtlej so verouk poučevali v slovenščini, zapletov pa še ni bilo konec, ker Zagreb še zmeraj ni ukrepal v korist vernikov, kakorje obljubil.

20.5.1938: (ej-57) Z odredbo pod št. 4147 je **nadbiskupski ordinariat kar naravnost prepovedal slovenske pesmi v Štrigovi in na Razkrižju ter v istem dopisu zahteval izključno štokavski jezik v cerkvenem bogoslužju.**

24. 8. 1938: Po naštetih neuspehih Razkrižani intemacionalizirajo vprašanje in naslovijo svojo vlogo papeškemu nunciju v Beogradu, (ej)

1. 6. 1939: V eni od štirih prošenj, ki so sledile poprejšnji, so Razkrižani zapisali: *"Našnarodje Slovenski, ne pa Hrvatski. Nad nami se izvaja pritisk čim dalje bolj. Hočejo nas napraviti za to, kar po svoji samobitnosti ne moremo biti. Ne smemo prepevati v cerkvi svojih Slovenskih pesmi, ne moremo poslušati besede Božje v svojem maternem jeziku, otroci, čeprav v Slovenski šoli, se uče verouk Hrvatski..."* (ej)

15. 9.1939: V četrti prošnji nunciju se Razkrižani pritožujejo zlasti zoper štrigovskega kaplana, ki da ga *"vodi izključno le njegov hrvaški šovinizem. (...) Da bi nas pohrvatili, je delo drugih in ne duhovnikov, mi pa nočemo s te strani politike, jo obsojamo, hočemo le pravo vse obsegajočo krščansko ljubezen, ki greje duše in ne, da vnaša mraz. Vztrajamo pri svojih zahtevah Slovenci smo in slovenske duhovnike hočemo imeti."* (ej)

16. 5. 1940: Nadškof dr. A. Stepinac opozori lavantinskega škofa dr. I. Tomažiča, da smejo k birmi v Ljutomeru samo tisti otroci iz Štrigove in Razkrižja, ki imajo potrdilo o verski pripravi od štrigovskih duhovnikov, ne pa tisti, ki jihje posebej poučeval ljutomerski kaplan Pečar, (ej)

1942: Madžarski okupatorji so od Zagreba izsilili župnijo v Razkrižju pod groznjo, da bodo sicer cerkveno pristojnost prenesli ponovno v Szombathely. (ej, im, sn)

4. 3. 1954: V Razkrižje pride za župnika Stjepan Slaviček; sprva sodeluje s farani, po drugem vatikanskem koncilu, ki predpiše narodni jezik za vso liturgijo, nastane spor, ker Slaviček določila ne spoštuje oziroma manipulira z narodnostno pripadnostjo faranov. (sn).

16. 5. 1965: Farani prosijo v Zagreb za uvedbo slovenščine v verske obrede. Župnik Slavičekje s prošnjo seznanjen, vendarje ne podpira, (sn)

1.3.1969: Pisna prošnja faranov najugoslovansko škofovsko konferenco, opremljena s 30 podpisi družinskih poglavarjev. Odgovora niso dobili, (sn)

20 5 1973- Koje prišel v Razkrižje podeljevati zakrament birme kardinal dr. Kuharic, so mu vročili ponovno prošnjo za slovenščino v cerkvi s 140 podpisi družinskih poglavarjev. Tudi na to prošnjo Kaptol ni odgovoril, (sn)

8.12.1975: Farani ponovno naslovijo prošnjo najugoslovansko škofovsko konferenco, (sn)

6.2.1976: Ukaz zagrebške nadškofije, da morajo biti za vse, ki to želijo, verski obredi v slovenščini, (sn)

8. 5.1976: Ker župnik Slaviček ukaza ni izvršil, so krajani obvestili Kaptol. (sn)

17.7.1977: Ko so pokopavali tragično preminulega mladeniča, je župnik Slaviček svojcem zavrnil prošnjo po slovenskem obredu. Istega dneje bila nova maša krajana Štefana Vrl.ča. Novomašmk je maševal v slovenščini, vendar je ozvočenje delovalo le med hrvaškim nagovorom župnika Stjepana Slavička. Tudi o teh incidentih so obvestili Kaptol. (sn)

5. 2. 1978: Razkrižani hočejo protestno vpeljati mašo v slovenščini kot odgovor na neustrezno pisanje v Glasu koncila. Spor v cerkvi; župnik slovenske vernike zaklene v cerkev, (sn)

19.3.1978: Župnik Slaviček prvič mašuje v nekakšni popačeni slovenščini; odslej je vsako nedeljo in praznik po ena maša v slovenščini, ostale maše, obredje in cerkvena administracija so še naprej v hrvaškem knjižnem jeziku, (sn)

3. 9.1978: Farani prosijo župnika, naj bo verouk v slovenščini. Odgovor: da ne more in noče učiti slovensko, (sn)

23.9.1978: V imenu Kaptola sprejme delegacijo krajanov v Zagrebu pomožni škof dr. Mijo Škvorc, priznanim pravico do slovenščine v verskem življenju in obljubi, da bo o tem vprašanju seznanil kardinala dr. Kuharica, (sn)

30.10.1978. Na sestanku cerkvenih oblasti in krajanov v Razkrižju taisti dr. Škvorc govoril v duhu župnika Slavička in v nasprotju s svojimi stališči in obljubami teden dni poprej, (sn)

15. 4. 1979: Razgovor Razkrižanov s Stanetom Kolmanom, predsednikom republiške verske komisije, poslevodečim mariborskim (naslovnim) škofom dr. V. Grmičem, funkcionarji ljutomerske občine in vatikanskim pronuncijem Michaelom Cecchinijem. Ljutomerje predlagal prilagoditev škofijskih meja republiškim, namestitev slovenskega župnika v Ljutomeru, ki bi v verskih zadevah skrbel tudi za Razkrižje. Toda Kaptol in župnik Slaviček sta ostala neomajna. Jugoslovanska škofovska konferenca je ustanovila posebno komisijo, ki paje razpravljala o Razkrižju samo enkrat, (sn)

25.7.1984: Nova prošnja kardinalu dr. Kuhariču, naj zadevo uredi; če ne, da bodo obvestili Vatikan, (sn)

6.10.1987: Krajanji pišejo v Vatikan, (sn)

18.10.1989. Delegacijo iz Razkrižja sprejme v Zagrebu pomožni škof dr. Kokša. Prizna krajanom pravico do lastnegajezika, nič pa noče slišati o spremembi škofijskih meja. Obljubi duhovnika, večšega slovenščine. Razkrižani mu ne verjamejo, (sn)

Avgust 1992: Ponovno gredo v Zagreb in spetjih sprejme dr. Kokša. Tokrat utemeljuje neomajnost hrvaške cerkve z izgubami na vzhodu, zato da Razkrižja na zahodu ne dajo... (sn)

Dogodke v letu 1992 je bilo mogoče spremljati v množičnih občilih. Ob izkušnji, ki jo je mogoče razbrati tudi iz navedenega izbora nekaterih pglavitnih dogodkov v akciji za slovenski jezik v cerkvi kot pomembni družbeni instituciji, so krajanji zahteve še enkrat postavili jasno, zaprli cerkev, šli s svojimi zahtevami do vseh pristojnih posvetnih in cerkvenih oblasti, v Vatikan in kaže, da utegne biti vprašanje zdaj rešeno. Neverjetno civilizacijsko nasilje se je lahko dogajalo v našem času in na slovenskem ozemlju. Zanimivo je, da so hrvaški mediji poročali predvsem hrvaško "resnico". Opomniti pa kaže tudi, da so nekateri slovenski mediji v večni slovenski želji, da bi bili "objektivni", pozabili oblikovati svoje izhodišče. Če drugega ne, bi se morali zamisliti nad sistematičnostjo in očitno namemostjo opisanega kršenja človekovih pravic, ki so ga morali desetletja prenašati krajanji Razkrižja. — *Krajevni leksikon Slovenije* navaja med zaslužnimi Razkrižani Ivana Ivka, po rodu Prekmurca, ki je med leti 1901 in 1915 širil v Razkrižju knjige Mohorjeve družbe in z njimi slovensko omiko, da bi se prebivalci ne pomadžarili. Kaže, daje s tem le utrdil zavest pripadnosti, ki je zmogla zavriniti tako večdesetletni pritisk hrvaške cerkve, in se ohraniti tudi v časih, ko narodnostnega vidika niso (pretirano) poudarjali, zlasti ne v zvezi z jezikom (posebej knjižnim).

Breda Pogorelec

Filozofska fakulteta v Ljubljani